

№ 33 (770)
Снежань 2019 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

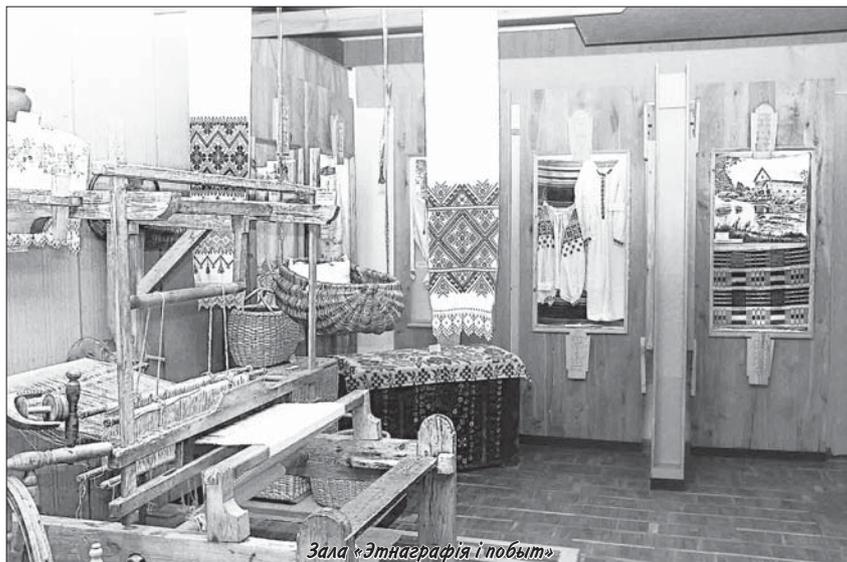
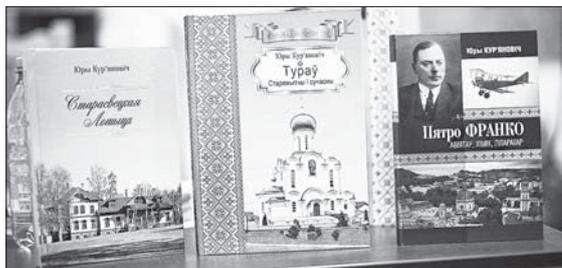
- ☞ **Ёсць загадка: прадзед са Шчуроўкі –** стар. 2
- ☞ **Па-за кадрам: навучыцца метадам вуснай гісторыі –** стар. 3
- ☞ **Караткевіч: за год да юбілею –** стар. 4

Веліч спадчыны і гонар літаратуры

Пад такім назовам у Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адбылася вечарына, прысвечаная творчасці пісьменніка, перакладчыка і даследчыка айчынай гісторыі Юрыя Кур'яновіча.

Вядучая мерапрыемства загадчыца аддзела музея Вольга Гулева адзначыла, што Юры Уладзіміравіч – даўні сябра музея. У 2013-м адбылося знаёмства з кнігай яго ўкраінскіх перакладаў «Цвітуць сланечнікі». На гэты раз прэзентаваліся адразу тры кніжкі аўтара: «Старасвецкая Лошыца», «Тураў. Старажытны і сучасны» і «Пятро Франко. Авіятар, хімік, літаратар». У шчырай творчай размове ўдзел узялі пісьменнікі і паэты Навум Гальпяровіч, Уладзімір Мароз, Алесь Гібок-Гібоўскі, Кастусь Цыбульскі, Наталля Кучмель, Юлія Масарэнка, Мікола Багадзязж, літаратуразнаўцы і даследчыкі Анатоль Верабей, Валеры Герасімаў, Генадзь Кажамякін, Наталля Давыдзенка, Наталля Семашкевіч, вучоныя Алесь Бельскі, Аляксей Вішнеўскі, Дзяніс Лісейчыкаў, мастак і дызайнер Леанід Данэлія, кіраўнік Беларускага грамадскага аб'яднання ўкраінцаў «Ватра» Галіна Каложная, кіраўнік таварыства ўкраінцаў «Обрій» Таццяна Струк, мастацкі кіраўнік тэатра фальклору «Матуліна хата», першы ганаровы грамадзянін Турава Мікола Котаў, прадстаўнікі культурных і навучальных устаноў краіны.

(Заканчэнне на стар. 6)

Зала «Этнаграфія і побыт»

Храм лесу і чалавечых лёсаў

Не толькі прыгожыя краявіды, падвясны мост арыгінальнай канструкцыі, гасціннасць нашых людзей вабяць турыстаў у горад Масты. Ёсць яшчэ адно месца, дзе можна адпачыць душою і атрымаць цікавую інфармацыю – унікальны «Храм лесу» – музей «Лес і чалавек».

Стварэнне ўстановы пачалося ў 1985 годзе. Рашэннем Мастоўскага райвыканкама быў створаны Мастоўскі дзяржаўны гісторыка-краязнаўчы музей. У канцы 1980-х – пачатку 1990-х гадоў востра, актуальна загучалі ў нашым грамадстве экалагічныя праблемы. У 1989 годзе гісторыка-краязнаўчы музей быў пераўтвораны ў Мастоўскі дзяржаўны музей «Лес і чалавек», а ў 1990 годзе адчыніў свае дзверы першым наведнікам. Сёння фонд налічвае больш за 8 тыс. музейных прадметаў.

Заснавальнікам і першым дырэктарам музея стаў Леў Барташ, мастаўчанін, які добра ведае прыгожае наваколле імклівага Нёмана, усе сцэжкі-дарожкі тутэйшага краю. Разам з ім над стварэннем музея працавалі Георгі

Арцімовіч і Людміла Юрэвіч. Леў Георгіевіч асоба творчая. Некалі яго настаўнікамі, калі вучыўся на філфаку БДУ, былі знакамітыя літаратуразнаўцы, паэты і празаікі Ніл Гілевіч, Алех Лойка, Алесь Адамовіч, Вячаслаў Рагойша. У той час факультэт наведвалі і сустрэкаліся са студэнтамі Іван Мележ, Іван Навуменка, Рыгор Барадулін і іншыя вядомыя пісьменнікі. Вучоба ў БДУ натхняла Л. Барташа на творчасць са студэнтамі Іван Мележ, Іван Навуменка, Рыгор Барадулін і іншыя вядомыя пісьменнікі. У той час факультэт наведвалі і сустрэкаліся са студэнтамі Іван Мележ, Іван Навуменка, Рыгор Барадулін і іншыя вядомыя пісьменнікі. У той час факультэт наведвалі і сустрэкаліся са студэнтамі Іван Мележ, Іван Навуменка, Рыгор Барадулін і іншыя вядомыя пісьменнікі.

Сёння музей прадстаўляе 4-а экспазіцыйнымі і 1-й выставачнай заламі. Тут мож-

на патрапіць у куток жывой прыроды, пачуць яе гукі, дакрануцца да жывёльнага свету Ліпчанскай пушчы. Экспазіцыя расказвае пра лес і чалавека, аб іх дзелавых і духоўных стасунках.

Побыт і працоўныя будні беларускага селяніна былі цесна звязаныя з лесам, сярод якога ён жыў і карыстаўся яго дарамі. З дрэва выраблялі разнастайныя прадметы хатняга ўжытку, посуд, мэблю, транспартныя сродкі. У раздзеле этнаграфіі прадстаўлена вытворчая дзейнасць і хатні побыт беларускага селяніна канца XIX – пачатку XX стагоддзя. Асноўныя прылады апрацоўкі глебы – плуг і барана. Тут жа прылады для ўборкі, абмалоту – сярпы, цёп, віль драўляныя, а таксама плеценыя з саломы, лазы і каранёў сасны карабы, каробкі для захоўвання мукі і зерня, калыска, карабы для бялізны, кашы. Экспанаты раздзела ўраджаюць прастоту сваіх формаў, амаль поўнай адсутнасцю аздаблення, але ў той жа час і дызайнерскім падыходам да выкарыстання прыродных матэрыялаў.

(Заканчэнне на стар. 5)

Сябры! Не забывайцеся падпісвацца на «Краязнаўчую газету». Ідзе падпіска на I паўгоддзе 2020 г. Кожны падпісчык – голас у падтрымку краязнаўства. Будзьма разам!

Краязнаўцы! Ёсць загадка!

Прадзед са Шчуроўкі

Надаўна на адрас Беларускага фонду культуры і «Краязнаўчай газеты» прыйшло чарговае пісьмо – ажно з г. Іркуцка, што ў Расіі, ад Максіма Мантузава. Нашчадак шукае звесткі пра сваіх продкаў, якія нарадзіліся ў Беларусі. Можа быць, чытачы нашай газеты змогуць дапамагчы М. Мантузаву. Дасылайце інфармацыю нам, а мы перашлем яе адрасату (кардынаты ёсць у рэдакцыі). Ніжэй змяшчаем пісьмо (захоўваем мову арыгінала і асаблівасці падачы наяўнай інфармацыі).

Здравствуйте уважаемый Тадеуш Іванавіч!

Я ішу сведення о своем прадеде – Любовецкый Пётр Карпович, 1882 года рождения, место рождения Могилёвская губерния, Сен-

ненский уезд, Лукомльскай волости, деревня Щуровка.

Я обращаюсь к Вам за советом. Возможно, Вы можете порекомендовать специалистов-краеведов, которые смогли бы помочь мне.

До службы в Российском императорском Балтийском флоте он жил в деревне Щуровка и после её завершения вернулся на родину.

Я делал запросы в российские государственные архивы, но интересующие меня сведения у них отсутствуют. А именно:

точная дата его рождения; сведения о национальности (полюк) моего прадеда; сведения о его родителях и их национальности; сведения о имеющейся у него и проживающей с ним дочери (моей бабушки) Любовецкая (Мантузова в замужестве) Евдокия Петровна; сведения о наличии иных родственников; на каком корабле служил в бытность императорского флота до 1917 года, в каком звании.

Данные сведения мне необходимы для документального доказательства родства Любовецкогo Петра Карповича со своим внуком Анатолием Петровичем Мантузовым (моим отцом) и со своим правнуком Максимом Анатольевичем Мантузовым (мною) для предоставления в Генеральное консульство Республики Польша.

Со слов моей бабушки Любовецкой Е. П. (родилась 15.03.1918 года) я знаю, что прадед был грамотным человеком, а значит, где-то учился. Он проживал в деревне Щуровка, был столляр-краснодеревщиком, возможно, и его отец обладал тем же ремеслом, возможно, есть данные о мастеровых той местности, где они проживали. До 1917 года он служил в Российском импе-

раторском Балтийском флоте, а именно в Кронштадте. Известно, что в бытность его службы до октябрьской революции, по выходу в море на корабле случился бунт. С прибытием в порт каждого десятого из команды расстреляли. После службы он вернулся на родину. Моя бабушка, будучи ещё подростком, водилась с помещичьими детьми. Прадед вступил в партию, стал коммунистом. Коммунистической партией был направлен возглавить колхоз «Революция» в Красноярском крае, став его председателем, проживал в селе Солгон Ужурского района.

Прошу Вас помочь мне. Заранее благодарю за оказанное внимание и Вашу работу.

С уважением **Максим Анатольевич Мантузов.**

На тым тыдні...

✓ 27 лістапада ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры ў рамках супрацоўніцтва гэтай установы з Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі, Беларускаму дзяржаўным архівам-музеем літаратуры і мастацтва, часопісам «Маладосць» прайшло адкрыццё літаратурна-дакументальнай экспазіцыі «Залатая раніца беларускага адраджэння».

1920-я гг. – «залатое дзесяцігоддзе» – адзін з самых плённых перыядаў у развіцці нацыянальных літаратураў Савецкага Саюза. З-за трагічных рэперытыяў таго часу гэты перыяд яшчэ называюць расстраляным адраджэннем (ва ўкраінскім літаратуразнаўстве), расстралянай літаратурай (у беларускім). У літаратуру прыйшлі маладыя пісьменнікі, чья творчая і грамадзянская свядомасць фармавалася на скрыжаванні дзвюх галоўных ідэяў – нацыянальнага адраджэння і рэвалюцыйнага пераўтварэння свету. Пісьменнікі гуртаваліся вакол часопісаў. Кожная суполка мела на мзе паказаць сваё бачанне развіцця мастацкага метаду і яго рэалізацыю ў літаратуры.

Экспазіцыя «Залатая раніца беларускага адраджэння» раскрывае літаратурны працэс Беларусі ў 1920-я гг. праз дэманстрацыю матэрыялаў, звязаных з галоўнымі літаратурнымі згуртаваннямі таго часу, – «Маладняк», «Уз-

вышша», «Полюмя», БелАПП. У фондах Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры захоўваецца шмат фотаздымкаў, дакументаў, лістоў, рукапісаў, кніжных выданняў і графікі тых часоў, што склалі аснову экспазіцыі. Змешчаныя таксама рэдкае дакументы з Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва, кніжныя выданні бібліятэкі часопіса «Маладняк» з фондаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

Мерапрыемства прысвечанае сёлетнім пісьменнікам-юбілярам А. Бабарэку, М. Лынькову, А. Якімовічу, М. Хведаровічу, П. Трусу, А. Дудару, З. Аксельроду, С. Дарожнаму, В. Маракву, Л. Калюгу, М. Лужаніну, З. Бандарынай, А. Куляшovu.

✓ 27 лістапада ў Музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры адкрылі выстаўку «Станіслаў Манюшка. 18 гадоў каханя і творчасці ў Вільні» з фондаў Музея тэатра, музыкі і кіно Літвы.

У 1836 г., прыехаўшы разам з дзядзькам Аляксандрам у Вільню, будучы кампазітар спыняецца ў доме Мюлера, на вуліцы Вокечу. Тут ён знаёміцца з дачкой гаспадары Аляксандрай Мюлер. Яму – сямнаццаць гадоў, ёй – шаснаццаць. І сэрца С. Манюшкі засталася ў Вільні, сюды пісаў нарачоной лісты з Берліна, куды ў 1837 г. паехаў вучыцца, сюды вяртаўся на кожныя вакацыі.

У 1840 г. Станіслаў і Аляксандра пабраліся шлюбам у анткальскім касцёле трынітарыяў. У Вільні Манюшка радаваліся нараджэнню дзесяці сваіх дзяцей, тут жа перажылі страху трох. У Вільні кампазітар напісаў кантаты «Мілда», «Ніёла», чатыры «Вострабрамскія літаніі», вельмі папулярны «Хатні

спеўнік», оперу «Галька» і іншыя творы.

Гэтая выстаўка – падарунак Літоўскага музея тэатра, музыкі і кіно да 200-годдзя з дня нараджэння кампазітара.

Дакрануцца да віленскага перыяду сляннага кампазітара можна па 10 студзеня 2020 г.

✓ У Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў 27 лістапада адкрылі выстаўку Ганны Амбросавай і Волгі Сямашка «Аб'ект – КЕРАМІКА II».

Гліна не змяняе сваю сутнасць і заўсёды застаецца глінай, нават калі праз найпростую форму выяўляе самы складаны змест, калі мяккасць і пластычнасць нараджаюць непадатнасць і цвёрдасць. Г. Амбросова і В. Сямашка ў сваіх працах, створаных цягам апошніх пяці гадоў, паспрабавалі максімальна раскрыць тэму: Аб'ект – кераміка. Керамічныя вырабы, прадстаўленыя на выстаўцы, фармальна знаходзяцца ў межах сучасных тэндэнцыяў, наватарскія па задуме і выкананні, яны ствараліся з выкарыстаннем самых старажытных беларускіх тэхналогіяў – ручная фармоўка, дымленне, абвар, у розных кампазіцыйных спалучэннях.

Пабачыць узоры сучаснай айчынай керамікі можна па 15 снежня.

✓ Гаспёўня Уладзіслава Галубка 28 лістапада прадставіла выстаўку «Вялікія людзі ў фарфоры». Праект калекцыянера Віктара Сувова, члена праўлення Беларускага рэспубліканскага грамадска-

га аб'яднання калекцыянераў, прадстаўляе самую цікавую частку яго калекцыі – бюсты і статуэткі вядомых філосафаў, правядыроў, нацыянальных лідараў, кампазітараў, паэтаў.

Бюсты адносяцца да партрэтнага жанру скульптуры, дзе галоўны крытэрыі якасці твораў – падабенства з рэальным вобразам. Больш за трыццаць стагоддзяў таму старажытныя егіпцянэ актыўна і па-майстэрску стваралі бюсты фараонаў і іх жонак; матэрыялам для вытворчасці першых падобных працаў быў асаблівы гатунак белай гліны – гіпс.

Любая партрэтная скульптура з'яўляецца аўтарскай, бо пры яе стварэнні няма ніякіх нарыхтовак або канвеерных формаў. Праўда, ужо гатовую форму для адліўкі можна выкарыстоўваць мноства разоў і аднаўляць вывераны мастаком малюнак у любой колькасці.

Экспазіцыя ў Гаспёўні Галубка налічвае больш за 50 фарфоравых прадметаў у бісквітным выкананні. Да знакавых экспанатаў варта аднесці бюсты паэтаў Адама Міцкевіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа. Сярод герояў таксама латышскі паэт, прэзакі, драматург Ян Райніс, заснавальнік Парыжскай тэатральнай школы Марсэль Марсо ды інш. Выстаўка аб'яднала скульптуры заводаў Расіі, Украіны, Латвіі, Беларусі, Германіі і інш. краінаў Еўропы з перыяду 1930-х гг. да нашых дзён. На жаль, некаторыя фарфоравыя заводы ўжо спынілі сваё існаванне.

✓ 29 лістапада Літаратурны музей Петруся Броўкі запрасіў на тэатралізавана-інтэрактыўную дзею «Слакашаньская ўсешка Эдзі Агняцвет», што праводзіцца ў рамках штомесячнага культурніцкага праекта «Амазонкі беларускай паэзіі». Эдзі Агняцвет была цікавай, таленавітай, неадзначанай. Яе любіў і шанаваў Якуб Колас. У дзяцінстве ёй зачытваўся Уладзімір Ліпскі. Да яе вельмі востра ставіўся Станіслаў Шушкевіч. Хто яна была насамрэч? Дзе была па-сапраўднаму праўдзівай? Што ёй балела? Аўтар і выдучы імпрэзы Васіль Дранько-Майсюк.

«Залатая раніца беларускага адраджэння»

Мелодыі душы Тамары Кашчэва

Напрыканцы лістапада ў Дзяржынскай дзіцячай школе мастацтваў адбылася творчая вечарына «Мелодыя маёй душы» кампазітара, паэтэсы, спявачкі, грамадскага дзеяча Тамары Кашчэва. У перапоўненай зале сабраліся паэты, аматары песні, сябры і блізкія віноўніцы ўрачыстасці. Адкрыла вечарыну і вяла рэй старшын літаратурна-паэтычнага клуба «Выток» Наталля Лебядзінская. Спачатку Тамара Іванаўна распавяла пра сябе, пра сваю творчасць. А нарадзілася яна ў прыгожым куточку нашай Беларусі – на Мядзельшчыне, у вёсцы Выгалавічы. Магчыма, цудоўная прырода Нарачанскага краю, а таксама захапленне музыкай і песнямі яе бацькоў – Івана і Яўгеніі Карабейнікаў – спрыялі таму, што ў дзяўчынке з малых гадоў праявілася цікавасць да творчасці. У Выгалавіцкай школе яна была актыўнай удзельніцай мастацкай самадзейнасці, і за два гады засвоіла чатырогадовы курс Мядзельскай музычнай школы па класе баяна.

У Маладзечанскім музычным вучылішчы яе захапленне музыкой атрымала новы імпульс. Пасля яго заканчэння Т. Кашчэва працавала ў Мядзельскай музычнай школе, выкладала салыфеджу, стала актыўнай удзельніцай ВІА «Раніца», што выступала ў розных куточках Мядзельшчыны. У роднай старонцы яна і выйшла замуж, там нарадзіўся сын Валерый. Затым лёс прывёў сям'ю Кашчэваў у Фаніпаль, што на Дзяржыншчыне, дзе нарадзіліся яшчэ дачка Таццяна і сын Павел. У гэтым горадзе адкрылася новая старонка жыцця Тамары Іванаўны. Амаль 33 гады яна працавала музычным кіраўніком – фаніпальскім дзіцячым садку. А пры доме культуры з яе дапамогай быў створаны ансамбль «Медуніца», з якім яна выступала ў Баранавічах, Маладзечне і іншых гарадах Беларусі. У 2012 годзе яна перамагла ў конкурсе «Жанчына года Дзяржыншчыны», а ў 2016-м ёй прысвоілі званне «Ганаровы грамадзянін горада Фаніпаль».

Свае песні Т. Кашчэва пачала пісаць з 1993 года, у 2002-м выйшаў яе першы кампакт-диск «Не жалейце серца...», а пры падтрымцы народнага клуба самадзейных кампазітараў і паэтаў «Жывіца», сябрам якога яна з'яўляецца, выйшлі зборнікі песняў «Вясёлыя кропелькі», «Люстэрка душы», а таксама кампакт-дysкі «Ляці і вяртайся», «Шчыраванне».

Песня дапамагла Тамары Іванаўне пераадолець выпрабаванні, што выпалі на яе долю, калі ў 2008 годзе не стала любімага мужа Антона. Музыка, песні падтрымліваюць яе і дапамагаюць несці людзям радасць, добры настрой. Восі і на гэтай творчай вечарыне пад бурныя апладысменты прысутных яна выканала сваю песню «Мая вёска», прысвечаную роднай вёсцы Выгалавічы. Праспявала яна таксама жартоўную песню «Ладзіцца не ладзіцца» на словы паэтэсы Веры Буланда, якая прысутнічала на вечарыне, песню «Наша Беларусь» на словы Уладзіміра Карызны, «Родны край» на словы ўздзенскай паэтэсы Галіны Нічываровіч, песню «Снег» на словы прысутнага на вечарыне паэта Міколы Марына, а таксама песні на словы паэтэсаў Дзяржыншчыны Рэгіны Рэўтовіч і Людмілы Круглік. Сваімі песнямі таленавітую жанчынцу віталі ансамблі «Карагод» Дзяржынскага дома культуры і ансамбль з Фаніпаля «Вясёлуха».

Напрыканцы вечарыны спявачку, кампазітара шчыра віталі прадстаўнікі ўлады Дзяржыншчыны, паэты В. Буланда, М. Марын, Л. Круглік, дырэктар Дзяржынскай раённай ЦБС Валянціна Клімовіч. Прыгожыя букеты вясenskіх кветак і бурныя апладысменты былі ўзнагародай Тамары Іванаўне за свята, падараванае гасцям вечарыны, дзе большасць песняў гучала па-беларуску, і гэта вельмі радуе.

Лявон ЦЕЛЕШ,
г. Дзяржынск.
Фота аўтара

Тамара Кашчэва (справа) і Валянціна Клімовіч

Па-за кадрам

Пішыце самі, пішыце пра сваё

Раней мы паведамлялі, што дадзены старт II конкурсу па гісторыі «Па-за кадрам: ад гісторыі сям'і да гісторыі супольнасці», што праводзіць Прадстаўніцтва Нямецкай асацыяцыі народных універсітэтаў (DVV International) у Беларусі ў супрацоўніцтве з Моладзевым грамадскім аб'яднаннем «Гісторыка». Адрасу ж арганізатары запрасілі стаць куратарам у рамках конкурсу і прыняць удзел у адным з трох навучальных семінараў для куратараў. Першы семінар адбыўся 15 – 16 лістапада ў Мінску для куратараў прыярытэтна з Мінскай і Гомельскай абласцей; другі – 28 – 29 лістапада (таксама ў сталіцы) для куратараў прыярытэтна з Брэсцкай і Гродзенскай абласцей. Сярод патэнцыйных куратараў – настаўнікі школы, педагогі з пазашкольных устаноў для дзяцей і моладзі, фатографы, якім цікавая гісторыя свайго рэгіёна, музейныя работнікі ды інш.

У рамках семінара адбыліся сустрэчы з супрацоўнікамі DVV International у Беларусі, МГА «Гісторыка», а таксама з адмыслоўцамі ў галіне вуснай гісторыі, фатографіі. Кіраўнік Гістарычнай майстарні, спецыяліст у гісторыі паўсядзённасці, ініцыятар стварэння архіва вуснай гісторыі Ірына Каштала выступіла з лекцыяй «Вусная гісторыя – як метада даследавання. Метадычныя парады куратарам»; краязнаўца, вандроўнік, фатограф Сяргей Лескець засяродзіўся на тэме «Фатографія як крыніца вывучэння лакальнай гісторыі. Алгарытм працы з фотаздымкамі з сямейнага архіва»; экс-старшыня МГА «Гісторыка», куратар моладзевых праграмаў Таццяна Мастыка і сябра Рады МГА «Гісторыка», сакардынатар

Таццяна Мастыка

Кастусь Антановіч распавялі аб падрыхтоўцы і напісанні эсэ (этапы і асноўныя складанаасці), на творчым прадстаўленні конкурснай працы (разнастайныя варыянты і асаблівасці падрыхтоўкі)

Будучыя куратары не толькі слухалі іншых, але і самі спрабавалі браць інтэрв'ю, апісваць фотаздымкі. І ў канцы другога дня, пад час абмену меркаваннямі, як прайшоў семінар, што найбольш запомнілася,

Абмеркаванне будучага эсэ

чаго нестала на ім, выказвалі словы ўдзячнасці за атрыманыя веды і навыкі. Адна ўдзельніца выказалася так: «Незвычайна, што будучыя ўдзельніцаў запрашаюць яшчэ на пачатку працы, а не проста абышліся да сылкаю палажэння аб конкурсе, адрасам, куды накіроўваць матэрыялы. Бачна, што ініцыятары хочуць атрымаць працы, зробленыя на высокім узроўні». Іншая ж ўдзельніца выказалася гэтак: «Часцаком была, што адпраўліш нейкую працу на конкурс, яна не перамагае, потым вяртаешся да арганізатараў, а там нічога ўдзячнага не могуць сказаць, у чым памылкі, чаго нестae працы... Могуць нават кінуць: а чаму ж вы самі за дзяцей не напісалі? А на гэтым семінары нам кажучь: не пішыце за дзяцей, толькі накіроўвайце іх, бо мы пабачым, што пісаў не вучань».

13 – 14 снежня ў Віцебску адбудзецца трэці семінар для куратараў прыярытэтна з Віцебскай і Магілёўскай абласцей. На сайце конкурсу (www.pazakadram.tilda.ws) яшчэ можна да 9 снежня паспець зарэгістравацца. Зрэшты, браць удзел у конкурсе змогуць і тыя, хто не зарэгістраваўся цяпер, не браў удзелу ў семінары. Галоўнае – фотаздымкі з сямейных альбомаў, зацікаўлены роспыт родзічаў, якія распавядаць пра здымкі, і таленавіты, цікава напісанае эсэ.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ,
сябра журы конкурсу
«Па-за кадрам: ад гісторыі сям'і
да гісторыі супольнасці»
Фота аўтара

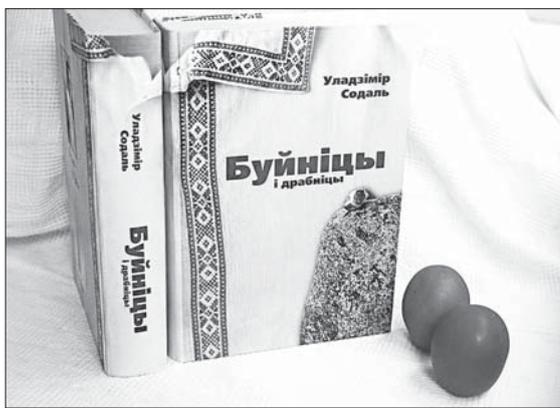

Ліза Дубінчына

На паліцу краяўцаў

Памяці надзвычай падрабязнага даследчыка

«Буйніцы і драбніцы. Моўныя абразкі, артыкулы, лісты, успаміны» – так называецца кніга слыннага гісторыка беларускай літаратуры, мовазнаўцы і краяўца Уладзіміра Содаль (1937 – 2015), якая ўбачыла свет сёлета ў Мінску ў выдавецтве «Лімарыус».

«Содаль-даследчык... быў надзвычай падрабязны, у даследаванай тэме яго цікавіла ўсё – буйніцы і драбніцы», – піша ў прадмове да кнігі яе ўкладальнік і рэдактар Міхась Скобла. І сапраўды, калі чытаеш гэтае пасмяротнае выданне, заўважаеш, наколькі вялікае значэнне У. Содаль надаваў кожнаму факту, звязанаму з гісторыяй літаратуры і лёсам людзей, пра якіх ён пісаў, з кожным словам роднай мовы, паходжанне і значэнне якога аўтар даследаваў. А складаецца кніга з мовазнаўчых і мемуарных нататак, згадак пра сустрэчы з вядомымі суайчыннікамі, эпістлярнай спадчыны. Завершаюць зборнік успаміны сяброў і родных пра самога аўтара: Клары Содаль, Уладзіміра Ліпскага, Святланы Багданкевіч, Зінаіды Бандарэнка, Алеся Жамойціна, Леаніда Лыча, Аксаны Чылікінай, Аляксея Шалахоўскага ды іншых. Большасць матэрыялаў надрукаваная ўпершыню.

Уладзімір Ільч – ураджэнец Жлобіншчыны. Яго роднаму куточку ў кнізе адведзена шмат радкоў, напоўненых пяшчотай да бацькоўскай зямлі, землякоў. «Нарадзіўся ў вёсцы Мормаль...» – так называюцца і ўспаміны аўтара гэтых радкоў, якія таксама змешчаныя ў зборніку.

Кніга «Буйніцы і драбніцы» ўжо знайшла сваіх удзячных чытачоў (праўда, наклад выдання абмежаваны – усяго 150 асобнікаў). Адбылася і прэзентацыя зборніка – у сценах Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры, пра што газета пісала ў папярэднім нумары.

Мікалай ШУКАНАЎ,
краяўца, г. Жлобін

Караткевіч – за год да 90-годдзя

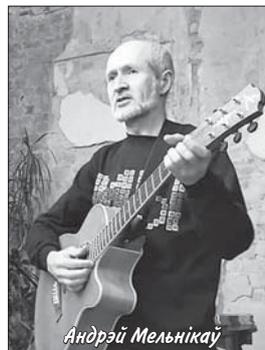
Сёлета споўнілася 89 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Караткевіча, класіка літаратуры, аўтара выдатных паэтычных і праязічных твораў, апovesцяў і раманаў, прывесчаных беларускай мінуўшчыне. Хаця дата і не круглая, ініцыятары правялі шэраг імпрэзаў, прывесчаных п'сьменніку. Прайшла своеасаблівая рэпетыцыя перад юбілеем.

25 лістапада аршанскія нараджэнцы паэты і барды Зміцер Дзядзенка і Андрэй Мельнікаў прапанавалі «Амаль хрысціянскі тост за ворагаў» (так лаводле верша юбіляра была названая вечарына ў памяць знакамітага земляка). Імпрэза адбылася ў кавярні «Моп Нот», што непадалёк Мінскага трактарнага завода. Гучалі песні на вершы класіка, а таксама творы, прывесчаныя Оршы і Беларусі.

Беларускі ПЭН-Цэнтр і Аршанская філія Таварыства беларускай мовы 30 лістапада запрасілі на «вандроўны» Фестываль Уладзіміра Караткевіча, які прайшоў у Смалянах і Оршы. У праграме свята былі экскурсіі, гутаркі пра творчую спадчыну Караткевіча, вершы, проза, спевы.

Адкрыла фестываль экскурсія па Смалянах, якую правёў краяўца Віктар Мажэвіч. Удзельнікі пабачылі балотны замак «Белы Ковель», руіны Дамініканскага касцёла і кляштару, царкву Святога Спаса (драўлянае барока), магілу Тамаша Зана, пра якую распавядае даследчыца Ірына Дубянецкая. Па Оршы У. Караткевіча правяла п'сьменніца Паліна Качаткова.

Для публікі ў дзень фестывалю быў адкрыты Дом Караткевіча (нядаўна яго выкупіў бізнесовец Андрэй Балабін, які ўзначальвае ЗАТ «Патіо» («5 элемент»), і, магчыма, з часам тут будзе створаны музей У. Караткевіча). Потым ахвочыя сабраліся ў кавярні «Замкавая», што ў будынку былога езуіцкага калегіума, на дыскусію аб ролі У. Караткевіча ў фармаванні новай ідэнтычнасці беларусаў «Беларусь, прачынайся! Я цябе абуджаю!», дзе выказаліся І. Дубянецкая, Уладзімір Арлоў, Павел Баркоўскі, П. Качаткова, Юры Нагорны. Скончылася свята літаратурна-музычная імпрэзаў, у якім свае творы чыталі і спявалі У. Арлоў, З. Дзядзенка, Яўгенія Казлова, Наста Кудасова, Аляксандр Макарэвіч, Марыя Мартысевіч, Таццяна Нядбай, Антон Рудак, Андрэй Хадановіч, Сяргей Шаматульскі, Сяргук Доўгушаў. У межах вечарыны быў прадстаўлены праект «Вандроўная кнігарня» ад Аляксандры Логвінавай, можна было набыць кнігі бел-

Андрэй Мельнікаў

ларускіх і замежных аўтараў ад выдавецтва «Логвінаў» і кнігарні «Акадэмія».

27 лістапада ў Палацы культуры МАЗа спявак Зміцер Вайцюшкевіч разам з «WZ-orkiestra» заспяваў свае песні на вершы У. Караткевіча.

Скарбніца фондаў Літаратурнага музея Максіма Багдановіча поўная нечаканых прадметаў. Не ўсе яны маюць дачыненне да самога Максіма, але ад гэтага не робяцца менш цікавымі. 29 лістапада пра адзін з іх і распавялі на чарговай імпрэзе серыі «Рэлікт». Музей прадставіў аўтограф У. Караткевіча, адрасаваны п'сьменніку Адаму Глобусу, які дапамог даведацца пра гісторыю стварэння «Страшнай казкі». Адам Глобус распавёў пра свайго знакамітага суседа па лясвінай пляцоўцы ў доме на вуліцы Карла Маркса.

Лірычным складнікам вечарыны сталі песні Рамана Яраша на словы У. Караткевіча.

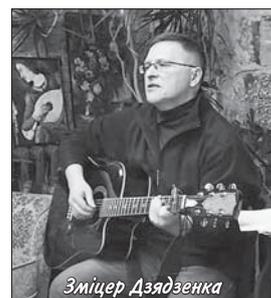
Падрывтаваў Уладзімір ПІРОТ

Дом Караткевіча ў Оршы

Пад час дыскусіі ў кавярні «Замкавая»

Зміцер Дзядзенка

Сяргей ПАНІЗЬНІК
Стане Памяць на дыбы

Уладзіміру Караткевічу – показка, але не казка

Пайшло Сонца па грыбы.

Бачыць: дым ідзе з трубы.

Караткевічаўскі Зай

нешта варыць... – Вылязай! –

Зайку втула кліча Сонца,

квартай стукне ў ваконца:

– Я знайшла грыбы ў бары.

Жулік! Мне жульен¹ звары:

грыб падсмаж да крокту сквіц,

каб Валодзя, наш руплівец,

і зчылівец, і шчаслівец,

горды шляхціч, хрэц-лацінец

не пакінуў наш дзяцінец.

Не драмаў дзесь у сняхх,

а трымаў Радзімы Сцяг.

Ну а ты, мой золкі Зайка,

у камору залязайка.

Хай зырчыць твая кантора.

Я ж скачуся аж да мора,

а вярнуся да Валодзі, –

звонкай песняй прымалодзім

успаміны пра грыбы,

рагачоўскія дубы,

пра аршанскія слупы,

і дзявоцкія клубы²...

Стане Памяць

на дыбы!

31.05.2010 г.

¹ Жульен – закусь, прыгатаваная з курных крыльцаў і грыбоў (любімы пачастунак Караткевіча-кухара).

² Клубы – сцёгны.

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1)

Храм лесу і чалавечых лёсаў

Жаночы касцюм, які знаходзіцца ў экспазіцыі музея, з найбольшай яркасцю і паўнастой у васабляе мастацкае мысленне народа, багацце яго фантазіі, развітасць густу і пачуццё меры. Традыцыйны касцюм канца XIX – пачатку XX стагоддзя, а менавіта гэты перыяд адлюстраваны экспазіцыяй, з поўным правам можна аднесці да найбольш цікавых і змястоўных старонак народнай культуры мастаўчанаў.

Тут жа прадстаўлена калекцыя ручнікоў, без якіх немагчыма ўявіць традыцыйны побыт беларуса з абрадамі, радаснымі і сумнымі рытуаламі, этыкетам. Побач прадстаўлены дыяны і поцілкі. Багаты і ўнікальны матэрыял па этнаграфіі дае магчымасць перанесці наведнікаў у мінулае стагоддзе, стварыць асяроддзе, набліжанае да таго часу.

Сёння адным з прырытэтных накірункаў працы музея з'яўляецца культурна-адукацыйная дзейнасць. Музей «Лес і чалавек» як цэнтр захавання гісторыка-культурнай спадчыны валодае дастатковым адукацыйным патэнцыялам. Камунікатыўная палітыка ажыццяўлялася праз не пасрэднае прадстаўленне культурных каштоўнасцяў (экспазіцыйная і выставачная дзейнасць) і праз музейныя і пазамузейныя спосабы перадачы інфармацыі (прэзентацыі выставак, конкурсы, творчыя сустрэчы, выяўныя выстаўкі, што выкарыстоўваюцца з улікам дыферэнцыраванага падыходу да розных узростаў і сацыяльных груп).

Знаковым мерапрыемствам сёлета стаў «Фэст мастоўскіх прысмакаў з водарам лесу», што быў аргані-

заваны для папулярызацыі нацыянальнай кухні, захавання нацыянальных і сямейных кулінарных традыцый. Удзельнікі свята даведальні пра даўнюю культуру хлеба-выпячкі і выкарыстання традыцыйных для нашай краіны духмяных раслін у розных аспектах паўсядзённага жыцця – у выпечцы, народнай медыцыне, прыгатаванні напояў.

Варта спыніцца і на перасоўных выстаўках. Новай формай працы стаў музей-бус з выстаўкай «Мой родны куточак», прымеркаванай да Дня горада Масты. Ініцыятары расправялі жыхарам і гасцям горада пра цікавыя рэчы сялянскай хаты, іх прымяненне і выроб. Мастаўчаны змаглі ўзгадаць свой родны куточак за кубачкам духмянай гарбаты і смачным печывам, загадаць жаданне, кіннушы манету ў «чароўны збаночак».

Ужо тры гады ўстанова рэалізуе акцыю «Музей у чамадане». Сёлета ў яе рамках была прадстаўлена выстаўка «Абутак нашых продкаў», дзе вучні змаглі не толькі ўбачыць, але і пачуць цікавыя гісторыі аб прадметах з музейных калекцыяў, што знаходзяцца ў фондасховішчы і не так часта выстаўляюцца экспанатамі.

Адным з накірункаў культурна-адукацыйнай дзейнасці з'яўляецца арганізацыя і правядзенне дабрачынных мерапрыемстваў у падтрымку дзяцей-сірот і дзяцей-інвалідаў (штогод 100 дзяцей з абмежаванымі магчымасцямі наведваюць музей).

Зала «Прырода краю»

Мастоўшчына – край малюўнай прыроды. Флора і фаўна раёна багатая і разнастайная. Але цяпер тут, як і паўсюль, існуе нямаля праблемаў з захаваннем прыгажосці, багацця, а галоўнае, са стварэннем адпаведных умоваў для суіснавання чалавека і прыроды.

Традыцыйная тэма экспазіцыі музея «Лес і чалавек» – жывёльны і раслінны свет, значэнне якога ў справе вывучэння і аховы прыроды, экалагічным выхаванні цяжка пераацаніць. Наведнікі знаёмяцца з ахоўнымі тэрыторыямі, рэдкімі і знікаючымі відамі, занесенымі ў Чырвоную кнігу Рэспублікі Беларусь. У экспазіцыйнай зале «Прырода краю» знаходзяцца дыярамы «Лясное возера» і «Лес на ўзвышшы», узноўленыя рэдкія некрунутыя куточки прыроды, а таксама змешчаная калекцыя чучалаў. Можна ўбачыць ляснога прыгажуну аленя, грацьбозную казулю, дзіка, зайца, лісу, пазнаёміцца з ляснымі птушкамі.

Музейная абстаноўка, не кажучы ўжо пра экспанаты, з'яўляецца добрым сродкам педагагічнага ўздзеяння на вучняў. У музеі створаная

эмацыйна-эстэтычная атмасфера, якая ўплывае на пачуцці, што садзейнічае больш глыбокаму пранікненню ў гісторыю і ўспрыманню інфармацыі.

У дзейнасці сучаснай школы ўсё часцей асаблівае месца займае музейна-адукацыйная праграма, якая забяспечвае сістэмны падыход да вывучэння гісторыка-культурнай спадчыны краю. У музеі не першы год працуе культурна-адукацыйная праграма «Дрэва Жыцця», якая садзейнічае выхаванню дзяцей і моладзі праз фармаванне маральных якасцяў асобы, духоўнага светапогляду грамадзяніна-патрыёта. Штогод пашыраецца дыяпазон экскурсіяў, лекцыяў, музейных заняткаў, тэатралізаваных мерапрыемстваў праграмы. Найбольш запатрабаваныя апошняй, якія працуюць ужо не першы год: «Калядка – добрыя святы», «Вялікдзень», «Чым пахнуць яблыкі», «Радзіны», «Гуканне вясны», «Саракі», «Казкі зімовага лесу», «Купалле», «Шырокая Масленіца».

Экспазіцыя знаёміць і з гераічным мінулым народа. Лес у суровы для Радзі-

мы час даў прытулак, ежу, стаў надзейнай схованкай ад ворагаў. Яго глухія бары, непраходныя балоты выратавалі тысячы чалавечых жыццяў. На тэрыторыі раёна знаходзіцца Ліпчанская пушча – месца дыслакацыі партызанскіх атрадаў. У экспазіцыі прадстаўлены дакументальныя матэрыялы аб дзейнасці партызанскіх атрадаў і злучэнняў.

Экскурсаводы расказваюць пра гісторыю тутэйшага краю, аб паходжанні назвы горада, раскрываюць таямніцы будаўніцтва адзінага ў краіне падваёнага пешаходнага моста.

Экспазіцыя «Народныя майстры» знаёміць з вырабамі народных умельцаў Мастоўшчыны. Наўрад ці можна назваць больш даступны і ўніверсальны матэрыял, чым дрэва. Гэта матэрыял прыгожы сам па сабе. Майстры тое добра адчуваюць і імкнуча падкрэсліць. У экспазіцыі апрацоўка дрэва прадстаўлена збоўшага скульптурай і пано. Тэматыка разьбярэў адлюстроўвае сённяшняе жыццё і побыт, падзеі Вялікай Айчыннай вайны, фальклорныя сюжэты. У зале выстаўлены і найлепшыя ўзоры калекцыі ганчарных вырабаў, можна пазнаёміцца з вырабамі іншых ганчарных цэнтраў Гродзеншчыны. Адным з самых архаічных і своеасаблівых з'яўляецца чорназадзімлены посуд з мястэчка Поразава.

Радуець наведнікаў выстаўкі рознай тэматычнай скіраванасці. Некалькі гадоў дзейнічае праект «Масты паміж канфесіямі», які знаёміць з храмамі і абрадавымі традыцыямі вернікаў розных канфесіяў, архітэктурнымі гісторыка-культурнымі каштоўнасцямі раёна. У рамках праекта арганізуюцца выстаўкі на рэлігійную тэматыку.

Але добры настрой ва ўсе часы залежаў ад кампетэнтнасці і добразычлівасці супрацоўнікаў музея. За што я і ўдзячная стваральніку музея і сённяшнім сваім калегам.

Наталія ПУЦІЛОЎСКАЯ,

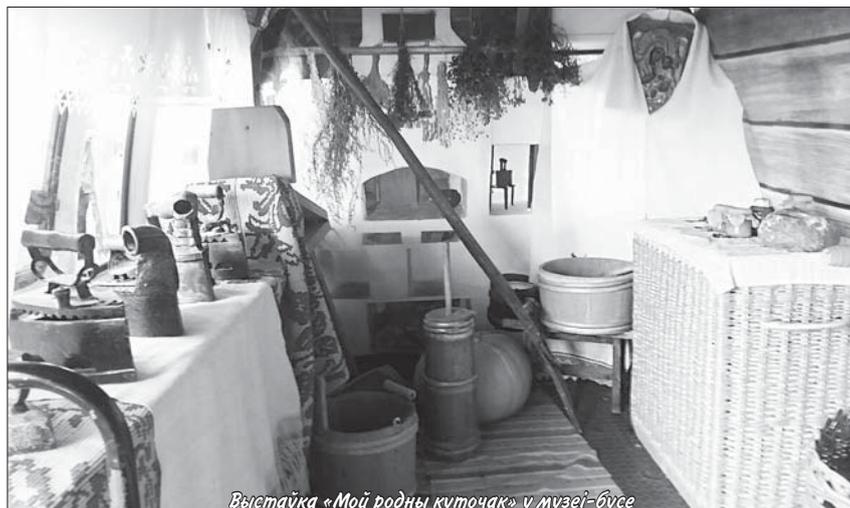
дырэктар
Мастоўскага дзяржаўнага музея
«Лес і чалавек»

«Фэст мастоўскіх прысмакаў з водарам лесу»

Тэатралізаванае мерапрыемства «Шырокая Масленіца»

Выстаўка «Мой родны куточак» у музей-бусе

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1)

Украінскія сябры выказалі падзяку Юрыю Уладзіміравічу за грунтоўнае даследаванне аб слынных творцах іх радзімы. Звярнулі ўвагу, што кніга «Пятро Франко. Авіатар, хімік, літаратар» з'явілася значнай падзеяй у франказнаўстве і несумненна будзе спрыяць узмацненню украінска-беларускіх культурных сувязяў. Аўтар зрабіў вельмі вялікую і пачэсную справу. Дзякуючы яму гістарычная асоба сына Івана Франка, які знаходзіўся ў цэні бацькі, стане куды болей вядомай не толькі для беларускай, але і для ўкраінскай грамадскасці. На долю земляка-патрыёта выпала шмат духоўных і маральных выпрабаванняў, павязаных з варункамі асабістага і грамадскага жыцця. Але ў складаных сацыяльна-палітычных абставінах таленавіты навукоўца-хімік, літаратар, адзін з першых украінскіх авіятараў ніколі не губляў нацыянальнай годнасці і веры ў высокае прызначэнне чалавека. Глыбокі аналіз выдання зрабіў Г. Кажамякін.

Генадзь Кажамякін

Галіна Калужная

Далей удзельнікі імпрэзы абмеркавалі кнігі «Старасвецкая Лошыца» і «Тураў. Старажытны і сучасны». Першая прысвечаная гісторыі помніка сядзібна-паркавага мастацтва Беларусі XVIII – XIX стагоддзяў – найвядомага турыстычнага аб'екта беларускай сталіцы. Гэта адзіная сядзіба, што захавалася ў Мінску да нашых дзён. Аўтар распавядае, што яе лёс звязаны з многімі імёнамі славуных людзей. Сярод якіх, да прыкладу, прадстаўнікі шляхетных родаў Друцкіх-Горскіх і Прушынскіх, сусветна вядомыя навукоўцы Мікалай Вавілаў, Аляксеі і Эма Сюбаравы, Анатоль Валужнёў. Дасягненні апошніх у селекцыі пладоўных культураў складаюць гонар беларускай аграрнай навукі. Няма, мабыць, сёння такога руплівага дачніка, у

Веліч спадчыны і гонар літаратуры

Юры Кур'яновіч

якога на лецішчы не раслі б парэчкі. Ды мала хто ведае, што адзін з распаўсюджаных у нас гатункаў чорных парэчак мае назву «Лошыцкая». Гэта раней капрызнай культура стала непатрабавальнай раслінай дзякуючы намаганням менавіта прафесара А. Валужнёва. Шляхам скрыжвання ён атрымаў яе ўнікальны гібридны фонд. Выведзеныя ў 1960 – 1980-х гадах ім і яго вучнямі селекцыйныя высокапрадуктыўныя гатункі чорных парэчак склалі аснову раянаванага сартыменту іх не толькі ў Беларусі, але і ў Арменіі і Казахстане, Літве і Латвіі, Малдове і Расіі, Украіне і Эстоніі... У шэрагу знакавых фігураў Лошыцы таксама класік літаратуры Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч, кампазітар Станіслаў Манюшка, мастак Ян Дамель і Валенці Ваньковіч. Кніга – адзінае на сённяшні дзень выданне па гісторыі Лошыцкай сядзібы, і нават адзінае яе даследаванне. Дарэчы, культурным гістарычным аб'ектам Ю. Кур'яновіч займаецца (з перапынкамі) ужо амаль чвэрць стагоддзя.

Пад час архіўных даследаванняў яму пашчасціла знайсці рукапісны тэкст Янкі Купалы і ўдалося ідэнтыфікаваць аднаго з яго адрасатаў. Гаворка ідзе пра Яраслава Ясінскага, аднаго з першых кіраўнікоў Лошыцкага маёнтка пасля яго нацыяналізацыі саветскай уладай у 1920 годзе. Даследчык адшукаў асабістую заяву Я. Ясінскага ад 6 жніўня 1920-га ў Мінскі губернска-земельны аддзел з просьбай «предоставить работу по специальности техника-механика» з уласнарукнымі рукапіснымі рэкамендацыямі, якія далі просьбіту першы старшыня Інстытута беларускай культуры Сцяпан Некрашэвіч і Янка Купала. Цягам доўгіх гадоў у сядзібе працавалі навукоўцы-селекцыянеры. Менавіта тут пачалася беларуская навуковая селекцыя. У 1925-м было заснаванае Беларускае аддзяленне Усесаюзнага інстытута прыкладной батанікі і новых культураў – першая ў краіне спецыялізаваная ўстанова ў галіне пладаводства.

Яго лёс як пісьменніка, падкрэсліў сам Ю. Кур'яновіч, знітаваны не толькі з чароўнай Лошыцай, што месціцца непадалёк Серабранкі, дзе ён жыў з бацькамі, але і з непаўторнай Тураўшчынай, якой у сваяцкім своеасаблівым (другі ў Беларусі!) навукова-папулярны вядомы. Яго аўтар даўно і шчыра захоплены як маляўнічай прыродай Тураўшчыны, так і гісторыяй даўно мінулых дзён. На вечарыне падкрэслілі: гэтае непадробнае захопленне патрыёта Ваўкаўшчыны выяўляецца ў яго дзеяннях па аднаўленні духоўна-культурнага асяроддзя Палесся. Сёння шматлікае паломніцтва ў таямнічыя мясціны краю нікога не здзіўляе. Незвычайны куточак наведваюць не толькі беларусы, але і замежныя госці. Толькі наўрад ці хто згадае, што менавіта Ю. Кур'яновіч першым пачаў раскаваць на старонках нацыянальных выданняў пра загадкаваць крыжа на Барыса-Глебскіх могілках, які вырастае з зямлі і стаў адным са знакавых турыстычных і рэлігійных аб'ектаў.

Перадусім мудры і цікавы палечнік, як назваў аўтара прафесар А. Вішнеўскі, падрыхтаваў чытача да ўспрыняння напісанага і сфатаграфаванага з дапамогай прастора мае тры вымярэнні – даўжыню, шырыню і вышыню. У такой сістэме каардынатаў мы і ўспрымаем і асэнсоўваем, адзначае аўтар, наваколле. Таму не дужа цяжка ўявіць сабе нейкі прасторавы аб'ект у розных вымярэннях, парадак якіх будзе не вышэй за трэці.

Валеры Герасімаў

Аляксеі Вішнеўскі

Так, кропка ў нулявым вымярэнні ператвараецца ў лінію ў аднамернай прасторы, у плоскасць – у двухмернай і, нарэшце, у куб – у трохмернай. А вось уявіць сабе чацвёртае вымярэнне – гэта як сляпому ад нараджэння ўяўна думаць пра фарбы. У гэтым чацвёртым вымярэнні прадстаўнікі розных рэлігійных культураў знайшлі прытулак таямнічым, звышнатуральным з'явам. У некаторых выпадках яны звязваюць яго з душами памерлых, якія наведваюць наш свет, каб тварыць чуды. Чатырхмерная прастора стала тым эстэтычным гіпераб'ёмам, дзе паслялясы прывабная па вобразна-мастацкай выдумцы старажытная міфалогія і нашай роднай зямлі. У яе загадкавы свет Ю. Кур'яновіч і здзейсніў сваё падарожжа, якое стала (чытач гэта якразва адчуе) зямальнай экскурсіяй у векавую гісторыю краіны і спазнаннем нашай багатай культурнай спадчыны з яе язычніцкімі і біблейскімі матывамі. Матывамі, вельмі характэрнымі для старажытнай Тураўшчыны. Сапраўды, можа, менавіта тут і знаходзіцца каўчэг напаўнення і захавання народнай міфалогіі, ментальнасці і феномена нашай адметнай і незвычайнай культуры.

Каб заінтрыгаваць чытача, аўтар кнігі пачынае непасрэдна расповед з таго месца, дзе б'ецца сэрца Палескага краю. Гэта паэтычнае ўзбярэжжа нейтаймавана-наравістай Прыпяці, якой аддае сваю даўню маленькі Струмень. Тут, сярод балотных капішчаў, старажытных славянскіх паселішчаў і рэшткаў першых хрысціянскіх храмаў, і прапісаўся легендарны Тураў – прапрадзіма ўсходнеславянскіх народаў, рэліктавая скарбонка беларускай этнаграфіі. Нават сёння, падкрэслівае аўтар, гэтая зямля для многіх нашых сучаснікаў – terra incognita. Першыя рысы яе міфалагічнасці якразва вымалёўваліся перада мной, калі мы з Юрыем пераязджалі прыпяцкі мост па шашы ад Жыткавічаў да Турава. Перад вачыма паўстала карціна велічнай ракі, аблямаванай зялёнай стужкай адвечных ясяоў. І над усёй гэтай прасторай уражваў ганарліва-незалежны палёт буслоў. Гледзячы на гэты неруш, мы нібы перагортвалі старонкі памяці, вярталіся ў часы панавання продкаў – дрыгавічоў і драўлянаў. Удзельнікі імпрэзы пагадзіліся з Юрыем Уладзіміравічам: за смугою часу нам не даведацца пра дзявочыя мары дачкі драўлянскага князя Малушы, не разгледзець і абставінаў трагічнага лёсу Святаполка, празванага летапісцам Акаянным... Прыпяцкая зямля маўкліва захоўвае праўду пра тыя падзеі, пра авеяны легендамі і славай Тураў. Нельга не пагадзіцца з Валерыем Герасімавым, што кнігі нястомнага даследчыка і прапагандыста адыграюць сваю прыкметную ролю ў беларускім адраджэнні.

Вось такім духоўным і павучальным, загадкавым і спазнавальным, высокамастацкім і ўдумлівым стаўся літаратурны трыглаў пісьменніка-даследчыка.

Уладзімір БАРЫСЕНКА
Фота Альберта ЕРМАКОВА

«Англічанка на Крэсах»

(Працяг.
Пачатак у № 32)

Філарчук і Сафія Андрэеўна

Прозвішча Філарчук не раз згадваецца ва ўспамінах Ірэны. Па ўсім відаць, ён быў фурманам у маёнтку, вазіў гаспадароў па розных патрэбах, даглядаў коней.

Ірэна піша: «Выязджалі ў мястэчка заўсёды хутка. Фурман ехаў асяржона. Быў паслухмяны, дакладна выконваў нашы загады. Ставіўся да гаспадароў вельмі цёпла, як і мы да яго».

Сафія Андрэеўна была служанкай у сям'і. Яна клапацілася пра парадак, своечасовую падачу ежы, пра тое, каб былі зробленыя ўсе закупы, каб сям'я ні ў чым не мела патрэбы. Гаспадыня расказвае, што яны з Сафіяй гаварылі на розных мовах, але вельмі добра разумелі адна адну: Сафія Андрэеўна, хоць некаторы час і жыла ў Польшчы, не магла размаўляць па-польску, а Ірэна, якая таксама жыла ў Расіі да рэвалюцыі і крыху ведала рускую мову, ужо забылася і не магла гаварыць па-руску, а толькі добра разумела.

Аўторак – дзень базарны

У базарны дзень Філарчук адвозіў пані ў мястэчка. Спыняліся каля магазіна Дварэцкага. Тут ужо стаялі фурманкі з розным таварам: былі драўляныя балеі для мыцця бялізны, дубовыя бочкі для мукі, бочкі для салення шынкі і квашання капусы, сіты, калаўроты і драўляныя лыжкі – усё, што мужчыны выраблялі зімовымі днямі, калі не было пільнай работы на палях.

Яўрэі з мястэчка выстаўлялі на продаж гліняныя гаршчкі і міскі. Выраблялі гэта і абпальвалі на сваіх жа падворках. Старыя вясковыя жанчыны прадавалі яйкі і курэй, а яўрэйскія жанчыны з імі таргаваліся, каб танней купіць любімыя прадукты харчавання. Яўрэйкі гаварылі гучна, пісклявым голасам са спецыфічным акцэнтам. Яны былі апранутыя неакуратна, нібы толькі прачнуліся. Вясковыя ж жанчыны былі апранутыя ў чыстыя новыя блузкі, а на галовах былі завязаныя беласнежныя хусткі. Для іх дзень гандлёвы быў як дзень святочны. Яны павінны былі ў гэты дзень устаць рана, падаць карову, накарміць свіней і курэй. Але паспявалі і сябе прывесці ў парадак. Многія з іх ахвяравалі на продаж саматканеае палатно, з якога шлі кашулі і блузы, а некаторыя гараджане куплялі яго на кухонныя абрусы. Гру-

Ірэна з дзецьмі, 1932 г.

бую тканіну выкарыстоўвалі на мякі для збожжа і мукі.

Да Ірэны падышоў яўрэй Лейба і запытаў, ці мае пані на продаж быка, паабяцаў, што дасць за яго добрыя грошы, як за тры каровы. Лейба добра ведаў, што Бохвіцы павінны хутка плаціць падаткі і ім патрэбны грошы, таму меркаваў трохі выйграць на гэтым. Але Ірэна адказала яму:

– Прадаваць быка вясной неразумна. Ён пасля зімы мала важыць. Будзем прадаваць паазей.

Лейба ўсміхнуўся і пайшоў следам за кабетай, якая вяла карову праз тлумны натоўп.

Ірэна папрасіла Філарчука, каб купіў ёй некалькі збанкоў для малака, ніколі не было іх удосталь, бо заўсёды біліся. Ён выбраў збанкі, прынёс паказач Ірэне, а калі яна выбрала, пайшоў яшчэ купіць булкі для сьнядання. Непадалёку гандлявалі жывёлай: свіннямі, каровамі, авечкамі. Яўрэі і вяскоўцы таргаваліся голасна, эмацыянальна, тапталіся так, што снег пад іх нагамі ператвараўся ў балота. Таргаваліся, прыходзілі да згоды, разлічваліся і на развітанне паціскалі адзін аднаму руку.

Свіней скуплівалі купцы з Польшчы, якія везлі іх вагонамі ў Познань, дзе знаходзіўся каўбасны цэх. Там з тушак рабілі бекон, які пасля везлі ў Англію. Там зараблялі на ім добрыя грошы.

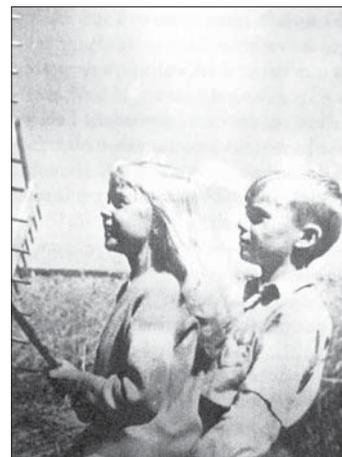
Ірэна некалькі разоў успамінае краму Дварэцкага і самога яўрэй-крамніка. Так, яна расказвае, што яўрэй угаворваў панскіх дзяцей купляць у краме на павер, каб потым маці ці тата былі вінаватыя яму грошы. Ведаў, што тыя абавязкова расплацяцца. Аднойчы Люціцый захацеў фотаапарат, узяў яго ў краме. Калі Ірэна прыйшла разлічвацца, яна выказала яўрэю сваю незадаваленасць, сказала, што яны захапілі увесь гандаль у мястэчку, праз іх ніводзін іншы чалавек не можа заняцца гандлем. Раней у мястэчку былі дзве польскія пякарні, а зараз іх выцеснілі яўрэі і адчынілі свае. І бохан чорнага хлеба купіць немагчыма. Пасля той размовы Дварэцкі больш не прапаноўваў Люціцый свой тавар.

Бурмістр Дзятлава

Ірэна піша, што першы бурмістр Дзятлава Фрэдак быў вельмі мілым і прыемным чалавекам, яго любілі ўсе памешчыкі, часта запрашалі ў госці. Ён расказваў цікавыя жыццёвыя гісторыі, часта нават перабольшваў, але гэтыя расказы ўспрымаліся досыць натуральна. Часта бываў у доме Бохвіцаў, умеў знаходзіць агульную мову з іх сынам Люцыем. Але перад вайной ён выехаў. На вольнае месца бурмістра быў выбраны іншы. Выбіралі яго ў асноўным яўрэі, якіх тады ў мястэчку была вялікая колькасць, але і польскамоўнае насельніцтва ставілася да бурмістра добра, і ён займаў сваю пасаду доволі доўга. Ды і не было ахвочых на месца бурмістра, прапаноўвалі нават Люціянны Бохвіцы, але той адмовіўся, бо пасада вымагала вялікіх выдаткаў сіл і часу, а яшчэ не задавальняла тым, што было шмат бюракратызму і папяровых справаў.

Палякі і беларусы

Ірэна разважае таксама і пра адметнасць мясцовых жыхароў, аднак звязвае гэтую адметнасць найперш з рэлігійнасцю. Так адзначае, што ў вёсках, дзе пераважалі палякі (католікі), было больш парадку, людзі жылі больш цывільна, хадзілі ў касцёл, прытрымліваліся традыцый. У праваслаўных вёсках, па яе меркаванні, такога парадку не было. Яна тлумачыць гэта тым, што праваслаўная рэлігія была гвалтоўна насаджаная Расійскай імперыяй для ўтрымання ўскраінаў у паслушэнстве, таму народ таксама ўспрымаў яе як сродак ачмураўняння свядомасці, а не як тое, што нясе святло і дабро народу. Католікі ж супраціўляліся расійскай вялікадзяржаўнай ідэалогіі.

Тэрэса і Люціцый

гіі, захоўвалі свае традыцыі, гаварылі і пісалі па-польску, адкрывалі пры касцёлах школы для беднякоў. Аўтарка ўспамінаў таксама звяртае ўвагу на тое, што члены многіх сем'яў былі рознай рэлігійнай прыналежнасці, пры шлюбе часта пераходзілі з адной канфесіі ў другую. Сярод нацыянальнасцяў, што жылі на тэрыторыі тагачаснай Дзятлаўшчыны, вылучае беларусаў, палякаў і літоўцаў.

Каляды

Перад Калядамі сям'я часта выбірала ў Вільню, дзе жылі бацькі Люціяна. Ехалі іх адведцаў і зрабіць такіх-сякіх закупы. Думалі пра тое, каб арганізаваць свята Божага Нараджэння ў маёнтку. Дзеці мелі не так шмат радасці, ужо паўгода чакалі свята, і яго трэба было арганізаваць як належыць. Ды і дзеці суседзяў з задавальненнем прыязджалі да іх на свята, бо ім гаспадары заўсёды рыхтавалі падарункі.

Ехалі ў Вільню на цягніку. Спыняліся ў гатэлі, на другі дзень з самога ранку рабілі закупы, а пасля абеду ішлі да бацькоў Люціяна. У Вільні бацькі мелі добрую кватэру, якая выходзіла вокнамі на раку. На адным з берагоў ракі ў вельмі прыгожым месцы стаяла праваслаўная царква. Маці Люціяна любіла сядзець каля вака і назіраць, як людзі ідуць на службу і са службы.

Ірэна таксама любіла Вільню, з усіх гарадоў, якія яна ведала, ёй найбольш падабаліся Вільня і Эдынбург. У Эдынбургу замак стаяў на самай гары, а ў Вільні – на зялёным узгорку, што таксама вельмі прываблівала. Там гулялі дзеці са сваімі апякункамі, і ў добрае надвор'е было вельмі людна.

У час свята Нараджэння Хрыстова арганізавалі для ўсіх дзяцей з ваколіцы маёнтка забавы з музыкой і танцамі. А ў свята Трох Каралёў дзеці завіталі ў маёнтка. Збіраліся на кухню, распраналіся і праходзілі ў пакой. З нагоды свята і стол быў накрыты па-святочнаму: смачная выпечка і каўбаскі, міскі джэму і вазы з яблыкамі. Гарачая какава выпускала пару з кафейніка, пастаўленага на каміне, а для мамаў была гарбата. Апетыт у дзяцей быў добры – за колькі хвілін сталы былі пустымі. Тады Ірэна запальвала свечкі ў суседнім пакоі і запрашала дзяцей. Там кожны атрымліваў падарунак. Потым пачыналіся танцы. Дзеці на працягу свята збіраліся ў маёнтку амаль кожны дзень.

Алена АБРАМЧЫК,
навуковы супрацоўнік
Дзятлаўскага краязнаўчага музея

(Працяг артыкула
ў наступным нумары)

Тэрэса і Люціцый

Снежань

10 – **Белы Анатоль Яўхімавіч** (1939, Старыя Дарогі – 2011), грамадска-культурны дзеяч, калекцыянер, мастацтвазнаўца, пісьменнік, стваральнік прыватнага мастацкага музея ў Старых Дарогах (цяпер Старадарожскі мастацкі музей) – 80 гадоў з дня нараджэння.

10 – **Бельцокова Ангеліна Пятроўна** (1924 – 2011), мастачка дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва – 95 гадоў з дня нараджэння.

10 – **Лянчыцкі Мікалай** (1574 – 1653), дзеяч беларускай культуры 1-й паловы XVII ст. – 445 гадоў з дня нараджэння.

11 – **Воінаў Анатоль Аляксандравіч** (1934, Мінск – 1995), педагог, заслужаны архітэктар Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1980) – 85 гадоў з дня нараджэння.

12 – **Беларускі паэтычны тэатр аднаго акцёра «Зніч» Беларускай дзяржаўнай філармоніі** (Мінск; 1989), адзіны ў Беларусі тэатр такога тыпу – 30 гадоў з часу прэм'еры першага монаспектакля.

12 – **Пашкевіч Нічыпар Еўдакімавіч** (1924, Талачынскі р-н – 2003), крытык, літаратуразнаўца, заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 95 гадоў з дня нараджэння.

12 – **Шаблёўская Грына Вікенцьеўна** (1939, Мінск – 2004), літаратуразнаўца, аўтар працаў па праблемах кампаратыўнага вывучэння славянскіх літаратураў, развіцця чэшскай літаратуры, сусветнай літаратуры XX ст., гуманітарнай адукацыі ў Беларусі, узаемадзеяння беларускай славеснасці з літаратурамі народаў свету – 80 гадоў з дня нараджэння.

13 – **Жолтак Валяр'яна Канстанцінаўна** (1919, Жлобін – 2000), жывапісец, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

14 – **Марышаў Анатоль Ільіч** (1944), жывапісец, графік – 75 гадоў з дня нараджэння.

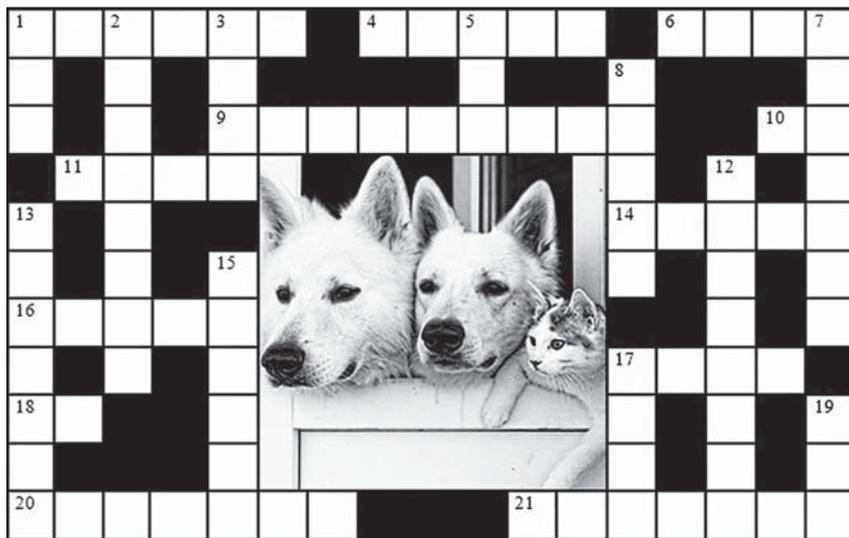
Уздоўж

- Горная парода, якая ўтрымлівае вапну.
- ... каня зваліць, калі воўк дапаможа (прык.).
- Каб конь добра вёз, падавай яму ... (прык.).
- Такім ласкавым імем з даўніх часоў сяляне называлі карову.
- Буйная жвачная жывёліна з доўгай поўсцю.
- З барадою, але не стары, з рагамі, але не бык, дояць, але не карова (заг.).
- Поўнае пуза ў спорце ... (прык.).
- «Ну, такі ... харошы, // Як драпанка за тры грошы! // Хадзіў коцік пад масток, // Лавіў рыбку за хвосток». З паэмы Якуб Коласа «Савось-распуснік».
- Сабака бачыць ... носам, а кошка вушамі (прык.).
- Нота музычнай гамы.
- Дзіцяня казы.
- Чытач бібліятэкі.

Упоперак

- ... забыў, што і ён цялём быў (прык.).
- Ад лася – ласяты, ад свінні – ... (прык.).
- Маладая авечка.
- Свойскага жывёліна; помесь асла з кабылаю.
- Дарожная сумка.
- Авечку стрыгуць – ... дрыжыць (прык.).
- «Сабаку грызучы толькі блохі, а дрэннага чалавека – і сабакі, і блохі, і ...». Р. Падлеўскі.
- Пяшчотная назва дзіцяці, юнака.
- І свіння гаспадыня, калі мукі ... (прык.).
- Хто жывёлу даглядае, той ... і масла мае (прык.).
- Калі вам прысніўся чорны ..., значыць, вас чакае ўдача (англ. прык.).

Склаў Лявон ЦЕЛЕШ

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПЛЯЦЕННЕ – выраб рэчаў утылітарнага і мастацкага характару злучэннем палосаў эластычнага матэрыялу пад прамым ці косым вуглом; від рамяства. Бывае ручное і машыннае. Матэрыялы для пляцення – лаза, салом, чарот, ма-

чала, карані дрэваў, лыка, бяроза, скура, дрот, лучына, стружкі, ніткі, дубцы арэшніку, ядлоўцу, рабіны і інш., у наш час – і сінтэтычныя матэрыялы. Папярэднічала ткацтву.

Вядомае з неаліту (захаваліся рэшткі сплеченых з лыка сетак, адбіткі плеченых вырабаў на гліне). Старажытныя ўзоры пляцення не зберагліся. Найбольш пашырэнне мела ў XIX – 1-й палове XX ст. Жыхары многіх паселішчаў выраблялі плеченыя рэчы для ўласнага ўжытку і на продаж (як народны промысел). Найбольш пашыранае было пляценне з лазы. На Палессі з яе плялі агароджы (пляцены), сцены гаспадарчых пабудоваў, што адметныя своеасаблівым рытмічным малюнкам перапляцення лазовых прутаў. Простай, спіральнай, крыжовай, раброва-крыжовай тэх-

нікамі пляцення выраблялі лазовыя палукашкі і кузавы вазкоў і саней, рыбалоўныя снасці (каробкі, бучы, венцеры), посуд на зерне, агародніну (кашы, кашолкі), сьвянкі, карзіны, мэблю (крэслы, калыскі, падстаўкі пад вазоны, карабы на бялізну) і інш. Кашы на агародніну маюць паўшарападобную форму з адной дугападобнай ручкай з тоўстага прута, карзіны – прамавугольныя, пляскатыя, круглыя, з адной ці дзвюма ручкамі, аплеченымі тонкім дубцом ці карэнчыкам, нярэдка з вечкам, перагародкамі. Апляталі шклянны посуд.

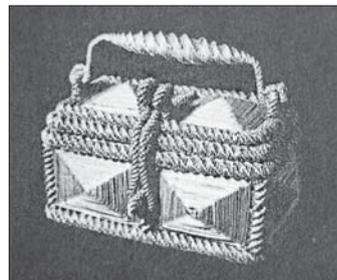
Вырабам лазовай мэблі славіліся майстры Магілёва, Гомеля, Суража, дзе былі арганізаваны спецыяльныя майстэрні; кузаваў выязных вазкоў і саней – Давыд-Гарадка (Столінскі раён), Лахвы (Лунінецкі раён). З салом'яных жгутоў, пераплеченых лазой, выраблялі шыяны, карабы, сьвянкі, кублы, гарцы; з саломы плялі шкатулкі, цацкі, сумкі, капелюшы (брылі). Разнастайным камбінаваннем тэхнікаў пляцення вызначаецца мэбля, кузавы выязных вазкоў. Каркас визалі з тоўстых прутаў, што скрыжоўваліся пад розным вуглом і ўтваралі ромбы, кругі ды інш. геаметрычныя фігуры, потым яго перапляталі тонкімі дубцамі, нярэдка чаргуючы белыя, ачышчаныя ад кары, з неакоранымі, танавалы лазу ў больш цёмны колер, абпальвалі на агні, аздаблялі выпале-

нымі ўзорамі. Вырабам мэблі з лазы славіліся майстры Магілёва, Гомеля, Суража (Віцебскі раён), кузавоў – Давыд-Гарадка (Столінскі раён), Лахвы (Лунінецкі раён).

(Працяг артыкула ў наступным нумары)

Карзіны з лучыны. А. Белановіч. Вёска Шахноўшчына Стаўбцоўскага раёна, 1980 г.

Шкатулка з саломы. А. Шацкалеў. Вёска Пэрэста Сенненскага раёна.

Мэбля з лазы. А. Лук'янец